

İran Araştırmaları Merkezi

İran'ın Uluslararası Örgütler Politikası

Sabir Askeroğlu

Perspektif

 İRAM
YAYINLARI

Şubat 2020

Şubat 2020 © İram Araştırmaları Merkezi (İRAM). Bu eserin bütün hakları saklıdır.
Bu eser İRAM'dan yazılı izin alınmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz. Metnin dijital versiyonu için www.iramcenter.org adresini ziyaret ediniz. Dijital kopya bu siteye aktif link verilerek kısmi olarak paylaşılabilir.
Burada ortaya konulan görüşler öncelikli olarak yazara aittir ve İRAM'ın kurumsal görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Editörler : Alper Tok, Hasret Karali
Grafik Tasarım : Hüseyin Kurt

ISBN : 978-605-7559-50-0

İram Araştırmaları Merkezi

Oğuzlar, 1397. Sk., 06520, Çankaya Ankara / Türkiye
Tel: +90 (312) 284 55 02-03 | Faks: +90 (312) 284 55 04
e-posta: info@iramcenter.org | www.iramcenter.org

İran'ın Uluslararası Örgütler Politikası

Iran's Policy for International Organizations

جایگاه سازمانهای بین المللی در سیاست خارجی ایران

Dr. Sabir Askeroğlu

Lisans öğrenimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamladı. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümünden “Orta Asya Güvenliğinde Bölge Dışı Güçler ve Rusya” başlıklı yüksek lisans teziyle mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden “Rusya'nın Askeri Müdahaleleri” konulu teziyle doktora derecesini aldı. 2011'den beri Avrasya, Orta Asya, Orta Doğu, Rus dış politikası ve güvenlik politikaları ve uluslararası politika konularında çok sayıda akademik çalışmalar yapmaktadır. Türkiye'nin çeşitli düşünce kuruluşlarında çalışan Askeroğlu, Rusça ve İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	4
1. Uluslararası Siyasi Sistem ve İran'ın BM Politikası.....	4
2. OPEC ve İran'ın Zayıflayan Pozisyonu.....	5
3. İslam Cumhuriyeti ve İslam İşbirliği Teşkilatı	7
4. İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü Stratejisi.....	8
Sonuç.....	10
Kaynakça.....	11

ÖZET

- İran'ın, 1979 İslam Devrimi sonrasında BM üyeliğini devam ettirmesi bir "ulus-devlet" olarak uluslararası sistemin kurallarını kabul etmesi anlamına gelmektedir.
 - İran, BM üyeliği üzerinden uluslararası izolasyonun önüne geçmeye çalışmaktadır.
 - Petrol ambargoları, İran'ın OPEC'teki pozisyonunu zayıflattığı gibi OPEC üzerinden uluslararası petrol piyasalarına etki etme olanağını da elinden almıştır.
 - İran'ın İslam İşbirliği Teşkilatı'ndaki üyeliği, Tahran için Sünni-Şii ayrışmasının azaltılması açısından bir platform niteliği görmektedir.
 - İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye olmak istemesinin en önemli nedenlerinden biri de stratejik çıkar elde etmek ve Örgüt'ü olası dış müdahalelere karşı kalkan olarak kullanmaktır.
- Anahtar Kelimeler:** Birleşmiş Milletler, OPEC, İslam İşbirliği Teşkilatı, Şanghay İşbirliği Örgütü, İran.

SUMMARY

- Sustaining its membership in the UN after the 1979 Revolution requires Iran to adopt the international system's rules as a "nation-state".
- Through its UN membership, Iran endeavors to overcome international isolation.
- Oil embargoes inhibited Iran's means to influence the international oil markets through OPEC, as they undermined Iran's position within the organization.
- Iran's membership in the Organization of Islamic Cooperation serves the purpose of Tehran mitigating the divide between the Sunni and the Shia.
- Iran's salient resolve with its membership in the Shanghai Cooperation Organization is to obtain strategical interest and thereby having leverage in the face of potential external interference.

Keywords: The United Nations, OPEC, Organization of Islamic Cooperation, Shanghai Cooperation Organization, Iran.

چکیده

- تصمیم جمهوری اسلامی به تداوم عضویت این کشور در سازمان ملل پس از انقلاب اسلامی نشانگر پذیرش قوانین نظام بین الملل از سوی ایران به عنوان یک «دولت-ملت» است.
 - ایران سعی دارد تا از طریق عضویتش در سازمان ملل مانع از انزوای بین المللی خود شود.
 - تحریمهای نفتی جایگاه ایران را در اوپک تضعیف نموده است. همچنین این امر موجب شده تا امکان تأثیرگذاری این کشور بر بازارهای بین المللی نفت از طریق اوپک محدود شود.
 - عضویت در سازمان همکاری اسلامی به عنوان بستری برای کاهش اختلافات مذهبی میان اهل سنت و شیعیان برای تهران حائز اهمیت است.
 - از جمله مهمترین اهداف ایران برای عضویت در سازمان همکاری شانگهای، دستیابی به منافع استراتژیک و استفاده از آن به عنوان سپری در برابر مداخلات احتمالی خارجی است.
- کلید واژه ها:** سازمان ملل، اوپک، سازمان همکاری اسلامی، سازمان همکاری شانگهای، ایران.

Giriş

İran 40'tan fazla uluslararası örgüte üyedir. Bunlar başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere, BM çatısı altında faaliyet gösteren uzmanlık örgütleri, diğer stratejik ve ekonomik örgütlerdir. Bu çalışmada, birbirinden farklı işlev ve amaçlara sahip BM, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries/OPEC), İslam İşbirliği Teşkilatı ve Şanghay İşbirliği Örgütü¹ gibi İran'ın tam üyesi ve gözlemci üyesi olduğu uluslararası kuruluşlar ele alınmıştır. Çalışmada İran'ın bu örgütlerle ilişkisi, bu örgütlerin İran'ın dış ve güvenlik politikalarındaki yeri ve önemi incelenmiştir.

1. Uluslararası Siyasi Sistem ve İran'ın BM Politikası

İran için en önemli uluslararası örgütlerin başında BM gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 24 Ekim 1945'te kurulan BM'nin iki önemli işlevi vardı; yeni bir uluslararası düzen tesis etmek ve uluslararası istikrarı bozacak savaşların önüne geçmek. Bu hedeflere ulaşmak için BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde savaşı kazanan büyük güçler arasında güç dengesi sağlanmış, askerî kuvvet kullanma hakkına sınırlama getirilmiş, büyük güçler dışındaki devletler ve sonradan bağımsız olan ülkeler büyük devletler tarafından BM şartlarında belirtilen kuralları kabul etmek kaydıyla uluslararası sisteme dahil edilmiştir.

Örgüt'e üye olabilmek için Mihver Devletlere savaş ilan etmenin yanında, BM Şartı'nın 2/4 maddesinde öngörülen, BM'ye üye olan devletlerin birbirlerinin egemen eşitliğini kabul etmiş ve iç işlerine müdahale politikasından vazgeçmiş olmaları gerekmektedir (Kamu Denetçiliği Kurumu, 2019). Diğer bir deyişle devletler karşılıklı olarak birbirlerinin mevcut sınırlarını kabul etmekte ve bunun karşılığında BM, bu

ülkelere meşru devlet statüsü kazandırmaktadır.

1944'te müttefik güçler tarafından işgal edilen İran, bu güçlerin İran'dan çekilmesi ile İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra BM'nin kurulduğu tarihte "ulus-devlet" olarak Örgüt'e üye olmuştur. BM üyesi olan İran, komşu ülkelerle yaşadığı sınır sorunları dışında BM üyesi ülkelerin mevcut ulusal sınırlarını kabul etmiş ve hükümetlerini meşru saymıştır.

1979 Devrimi'nden sonra ideolojinin dış politika faktörlerinden biri hâline gelen İran'da "ulus-devlet" konseptinin dışında bir argüman aranmaya başlanmış ve "devrim ihracı" politikası dış politika hedeflerinden biri hâline getirilmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde uluslararası sistemin iki önemli kurucu aktörü olan ABD ve SSCB "şeytan" ilan edilmiş, mevcut sistemin dışına çıkmanın yolları aranmıştır. Hatta İran Devrim Rehberi Ruhullah Humeyni, kendisini İslam dünyasının lideri ilan etmiş (Humeyni, 2015), SSCB'deki "Müslümanların Uyanışı"ndan bahsetmiştir (Akdevelioğlu, 2004). Tüm bu gelişmelerin sonucunda BM şartları ile örtüşmeyen İran'ın yeni dış politika yaklaşımı komşu ülkeleri endişelendirmiştir. Uluslararası düzenin kurallarıyla çatışan İran'ın yeni dış politika ilkeleri, bu düzeni kuran ve korumakla yükümlü olan büyük aktörlerin de İran'la ilişkilerinde sorunlara yol açmış, İran hedef hâline gelmiştir.

Uluslararası sistemin kurallarını değiştirme gücünden yoksun olan İran, hem meşru uluslararası aktör olarak varlığını sürdürebilmek hem de ideolojik ilkelerinden vazgeçmemek adına orta yol izlemek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda İran'ın BM üyeliği, uluslararası meşruiyeti ve diğer ülkelerle uluslararası hukuk çerçevesinde ilişkilerini devam ettirmesi açısından önemli görülmüştür. Böylelikle İran'ın BM'ye bağlı olduğunu göstermesi ve hukuken de buna uyması, uluslararası toplumun meşru üyesi olarak kalmasına ve diğer aktörlerin İran'ı aynı

¹ İran, 2005 yılından itibaren Şanghay İşbirliği Örgütü'nün gözlemci üyesidir.

şekilde ulus-devlet olarak tanınmasına olanak sağlamıştır.

İran, BM ilkelerine bağlı kalarak kendisine karşı olan diğer aktörleri, BM ilkelerini ihlal etmesi durumunda suçlayabilmektedir. İran bu ilkelere dayanarak İsrail'i Filistin topraklarını işgal etmekle suçlamakta, Irak örneğinden yola çıkarak ABD'yi işgalci olmakla eleştirmektedir. Bunu yapmak için de yasal dayanağını BM'den almaktadır.

İran, BM üyeliği üzerinden uluslararası izolasyonun önüne geçmeye çalışmaktadır. BM, uluslararası toplum nezdinde İran'a kendi politika ve yaklaşımlarını dile getirme, kendisini savunma ve karşı tarafı eleştirme imkânı sağlamaktadır. İran'ın diğer ülkelerle diyalogu ve iletişimini sürdürmesinde de önemli bir uluslararası platform niteliğindedir.

Ayrıca BM şartlarınının 51. maddesinde öngörülen meşru savunma hakkı (Kamu Denetçiliği Kurumu, 2019), İran'ın özellikle de uluslararası ortamda yaşadığı sorunlar nedeniyle herhangi bir uluslararası aktör tarafından kendisine yönelik gelebilecek tehditleri bertaraf edebilmesi ve bu öz savunmasını yasal zeminde yerine getirmesi için avantaj sağlamaktadır. Dolayısıyla İran'ın BM şartlarına bağlı kalması İran için bir nevi "yasal kalkan" niteliği taşımaktadır.

İran'ın BM ile ilişkilerinin bir başka boyutu da BM Güvenlik Konseyi (BMGK) üzerinden gerçekleşmektedir. Güvenlik Konseyi BM'de uluslararası aktörlere yönelik yaptırım gücüne sahip olan tek organdır. Her devlet için olduğu gibi İran için de BMGK'de alınan kararlar üç faktöre bağlıdır: (i) İran'ın uluslararası güvenlik için tehdit oluşturup oluşturmaması, (ii) Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin İran'la ilişkileri, İran'a yönelik politikaları ve İran'ın politikalarına yönelik bakış açıları, (iii) Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin birbiriyle olan ilişkileri ve karşılıklı pazarlıklarıdır. Dolayısıyla İran'ın Güvenlik Konseyi daimî üyelerinden herhangi

biriyle olan yakın ilişkisi, çıkacak kararları etkileme gücüne sahiptir. Örneğin son dönemlerde İran'ın Rusya ve Çin'le yakın ilişki kurma çabaları ve bu ülkelerin ABD'yle yaşadıkları sorunlar İran'a yönelik kararlara olumlu yönde yansımıştır. Ancak 2000'lerde İran'ın nükleer programının ortaya çıkması, nükleer güce sahip diğer devletlerin İran'ın da bu silahlara sahip olmasına karşı çıkmasıyla sonuçlanmıştır. O dönem Rusya ile Batı arasındaki yakınlaşma arayışları; 2006, 2007, 2008 ve 2010 yıllarında İran'a karşı Güvenlik Konseyi yaptırım kararlarının alınmasına ve uygulanmasına neden olmuştur.

2. OPEC ve İran'ın Zayıflayan Pozisyonu

OPEC, İran'ın dış ve enerji politikaları açısından en önemli örgütlerden biridir. 14 Eylül 1960 tarihinde Bağdat'ta; İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela'nın bir anlaşma imzalamasıyla kurulan OPEC; Katar (1961), Endonezya (1962), Libya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (BAE-1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvador (1973) ve Gabon'un (1975) katılımıyla sayıları 13'e çıkan petrol üreticisi ülkeler ile dünyadaki petrol rezervlerinin üçte ikisini elinde bulundurmaktaydı. 1995'te Gabon'un üyelikten çekildiği, 2007'de Angola'nın katıldığı OPEC, 2016 yılı rakamlarına göre dünyada kanıtlanmış petrol rezervlerinin %81'ini, üretiminin de %40'ını elinde bulundurmaktadır (Budak, 2016, s. 3).

Gelişmekte olan ülkelerden oluşan OPEC'in kurulma amaçlarından biri, gelişmiş ülkelerin enerji alanındaki tekeline karşı mücadele etmek ve gerektiğinde de 1973-1974 yıllarında görüldüğü gibi Örgüt'ü Batılı ülkelere yönelik bir silah olarak kullanmaktır. OPEC'in örgütlenme temelinde üye ülkelerin petrol politikalarını koordine etme, ihracatçılara güvenilir, adil ve istikrarlı bir fiyat sağlama, ithalatçı ülkelere

istikrarlı petrol temin etme ve sektöre yatırım yapmış sermaye gruplarının çıkarlarını koruma gibi işlevler yatmaktadır. OPEC, petrol fiyatlarının ve üye ülkelerin ihracat kotalarının görüldüğü bir forum iken zamanla çok etkili bir petrol karteli hâline gelmiştir. Örgüt'ün temel felsefesinde petrol üreticisi ülkelerin ekonomik çıkarlarının korunması, ortak hareket ederek kendi aralarındaki rekabetin azaltılması ve diğer ülkelere karşı siyasi etki yapma gücüne sahip olunması gibi amaçlar güdülmüştür. Ancak OPEC üzerinden kurulan iş birliği, üye ülkelerin birbiriyle olan ihtilaflarını çözememiştir.

1980'e gelindiğinde OPEC'in iki önemli petrol üreticisi olan İran ile Irak arasında sekiz sene sürecek olan bir savaş patlak vermiştir. Bu savaş sonrası 1990'da Irak, OPEC'in diğer bir üyesi olan komşusu Kuveyt'i işgal etmiştir. Kuveyt'in egemenliğinin tekrar tesis edilmesi için ABD ve koalisyon güçleri Irak'a yönelik kısa süren bir askerî müdahalede bulunarak Saddam güçlerinin Kuveyt'ten çekilmelerini sağlamıştır. 2003'e gelindiğinde ise ABD, İngiltere'yle beraber Irak'ı işgal ederek Orta Doğu'da yeni bir istikrarsızlık süreci başlatmıştır.

OPEC'in kuruluşundan sonra Orta Doğu'da yaşanan savaşlar dünya petrol fiyatlarının artmasında önemli rol oynamıştır. Tek faktör olmamakla birlikte petrol ihracatçısı ülkelerde yaşanan savaşlar ve ciddi güvenlik krizleri petrol fiyatlarının artmasına yol açmaktadır. Petrol fiyatlarında yaşanan artışlar da doğal olarak OPEC üyesi ülkelerin gelirlerinin artmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla petrol üreticisi herhangi bir ülkenin petrol ihracatında yaşanan kesinti ve bunun fiyatlara yansımaları, diğer petrol üreticisi ve ihracatçısı ülkelerin gelirlerine olumlu olarak yansımaktadır.

1970'li ve 2000'li yıllarda petrol fiyatlarında yaşanan hızlı artışlar İran ekonomisi için önemli bir gelir sağlamıştır. Bölgenin istikrarlı olduğu ve İran'ın da uluslararası toplumla sorun yaşa-

madığı dönemlerde, İran'ın petrol ihracatı toplam ihracatının %60'ına, bütçe gelirlerinin de %50'sine tekabül etmekteydi.

2000'lerin ortalarından itibaren İran'ın nükleer programı nedeniyle BM, İran petrol sektörüne yönelik yaptırım kararı almıştır. 2015 yılında İran ile P5+1 ülkeleri arasında yapılan Nükleer Anlaşma'yla İran'ın petrol ihracatına yönelik yaptırımlar kaldırılmış, İran uluslararası petrol piyasalarında tekrar yerini almaya başlamıştır. 2018 yılında ABD'nin Nükleer Anlaşma'dan ayrılarak İran'ın petrol sektörüne yönelik tekrar ambargo uygulamaya başlaması, İran'ın petrol ihracatında önemli bir kesintiye yol açmıştır. 2017 yılında İran'ın günlük 2,3 milyon varil petrol ihracatı Mart 2019'da günlük 1,1 milyon varile, 2019 yılının sonuna kadar da 300 bin varile kadar gerilemiştir (TRT Haber, 2019).

İran, 2017 yılında petrol üzerinden 50-55 milyar dolar, 2018 yılının başında ise 65 milyar dolar gelir elde ederken ambargoların devreye girmesiyle beraber 2018'in sonunda bu miktar 30 milyar dolara, 2019'da 20 milyar dolara kadar düşmüştür. 2017 yılında OPEC üretici ülkeler sıralamasında 8,9 milyon varile sahip Suudi Arabistan'dan sonra 3,9 milyon varil petrol üretimiyle ikinci sırada olan İran'ın, 2019'un başlarında petrol üretiminin düşmesinden dolayı OPEC'teki üretim sınırlama yükümlülüğü kaldırılmıştır (Lazaryan, 2019, s. 7-8).

Petrol ihracatına yapılan yaptırımlar ve kısıtlamalar, İran'ın ekonomisinin küçülmesinin yanında uluslararası petrol piyasalarındaki payının azalmasına, dolayısıyla da OPEC içindeki konumunun da zayıflamasına neden olmuştur. OPEC, teknik olarak ve siyasi yetki anlamında İran'ın bu durumuna karşı herhangi bir olumlu etki yapmaktan yoksundur. Örgüt'ün amaçlarından biri uluslararası enerji piyasalarının istikrarını korumak olduğu için OPEC, İran'ın piyasalardaki payının diğer üretici ülkeler arasında

paylaştırılmasına karar vermiştir. Diğer OPEC üyesi ülkelerin bu görevi yerine getirmekte yetersiz kalması nedeniyle Haziran 2019'da Rusya ile iş birliğine gitmek durumunda kalınmıştır. OPEC politikalarını belirleme gücü, petrol üretimi ve ihracatının gücüne bağlı olarak paylaşılmıştır. Yakın döneme kadar OPEC içinde en fazla üretim payına sahip olan Suudi Arabistan, OPEC politikalarını belirleyen aktör konumundaydı. Suudi Arabistan'a yakın petrol ihracatına sahip olan Rusya ile yapılan "OPEC+" formatında bir iş birliği, Rusya'yı Suudi Arabistan'ın yanında OPEC'in kararlarına etki eden en önemli aktörlerden biri hâline getirmiştir. Başta Rusya olmak üzere, OPEC dışındaki petrol üretici ülkeler arasında yürütülen görüşmeler sonrası ilk defa Ekim 2016'da bir anlaşmaya varılmıştı. "OPEC+" olarak tanımlanan bu ortaklıkta, OPEC üyesi ülkeler arasında bile Suudi Arabistan'ın yanında en büyük üretim payına sahip olan Rusya, OPEC içinde en etkili ikinci aktör hâline gelmiştir.

Suudi Arabistan'a yakın petrol ihracatına sahip olan Rusya ile yapılan "OPEC+" formatında bir iş birliği, Rusya'yı Suudi Arabistan'ın yanında OPEC'in kararlarına etki eden en önemli aktörlerden biri hâline getirmiştir. Başta Rusya olmak üzere, OPEC dışındaki petrol üretici ülkeler arasında yürütülen görüşmeler sonrası ilk defa Ekim 2016'da bir anlaşmaya varılmıştı. "OPEC+" olarak tanımlanan bu ortaklıkta, OPEC üyesi ülkeler arasında bile Suudi Arabistan'ın yanında en büyük üretim payına sahip olan Rusya, OPEC içinde en etkili ikinci aktör hâline gelmiştir.

Buna karşı OPEC üyesi ülkeler ise Örgüt içindeki yükümlülüklerini yerine getiremez duruma gelmiştir. 2018-2019 yıllarında Venezuela'da yaşanan siyasi krizle beraber bu ülke petrol ihraç edemez hâle gelmiştir. 2018'den itibaren İran'a karşı ekonomik yaptırımlarla İran'ın uluslararası piyasalardan dışlanması, Aralık 2018'de Katar'ın OPEC'ten ayrılması ve Ocak 2020'de de Ekvador'un ayrılma kararı OPEC'i daha da zayıflatmış, Örgüt'ün enerji alanındaki stratejik kararları Suudi Arabistan-Rusya tekeline kalmıştır.

1-2 Temmuz 2019 tarihlerinde Viyana'da yapılan OPEC toplantısında İran Petrol Bakanı Bijen Namdar Zengene, OPEC'teki karar alma mekanizmasının Rusya ve Suudi Arabistan'ın eline geçtiğini, bunun da Örgüt'ün "ölümüne" yol açabileceğini dile getirerek İran'ın Örgüt içindeki konumunu ve OPEC'e yönelik bakış açısını da yansıtmıştır (Askeroğlu, 2019).

Petrol ambargoları İran'ın OPEC'teki pozisyonunu zayıflattığı gibi OPEC üzerinden uluslararası petrol piyasalarına etki yapma olanağını da elinden almıştır. Mevcut konjonktürde İran'ın OPEC'teki üyeliği sembolik bir anlam taşımaya başlamıştır. Diğer ülkelerin pozisyonları ve ayrılma kararları da aynı zamanda OPEC'in uluslararası konumunu zayıflatmıştır.

3. İslam Cumhuriyeti ve İslam İşbirliği Teşkilatı

25 Eylül 1969 yılında kurulan ve 57 üyeden oluşan İslam İşbirliği Teşkilatı, üye ülkeler arasındaki iş birliğini ve dayanışmayı güçlendirmeyi, İslam dünyasının hak ve çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır.

1979 Devrimi'nden sonra İslam İşbirliği Teşkilatı, artık bir İslam Cumhuriyeti olan İran için daha farklı bir anlam taşımaya başlamıştır. Müslüman ülkeleri bir çatı altında birleştirme amacıyla kurulan İslam İşbirliği Teşkilatı'nın

vizyonu, “İslam Birliği”ni hedefleyen ideolojiye sahip İran'ın beklentileriyle örtüşmekteydi. Bu da Müslüman ülkelerin, iş birliği ve dayanışma içinde olmaları ve İslam dünyasına dışarıdan gelen tehditlere karşı ortak hareket etmeleri anlamına gelmekteydi. Fakat Müslüman ülkelerin kendi aralarındaki ilişkiler ve Müslüman olmayan ülkelerle olan yakın ortaklıkları, İslami ilkelerden ziyade ulusal çıkarlara dayandığı için İslam İşbirliği Teşkilatı'nın da faaliyetleri ve işlevi doğal olarak mevcut uluslararası siyasi sistemin kurallarına göre belirlenmektedir.

Buna rağmen İran İslam Cumhuriyeti'nin İslam İşbirliği Teşkilatı'ndaki üyeliği Tahran'a önemli avantajlar kazandırmaktadır. İslam İşbirliği Teşkilatı üzerinden Müslüman ülkeleri ilgilendiren bazı uluslararası konuların ele alınması ve tüm üye ülkeler arasında gerçekleşen diyalog, Sünni-Şii ayrışması ve farklı ideolojik bakış açılarının azaltılması açısından bir platform niteliği görmektedir. Bu sayede İran'ın daha kalabalık Sünni ülkeler arasında kendisini İslam dünyasının bir parçası olarak konumlandırmasına, diğer Müslüman ülkelerin de İran'ı kendilerinden biri olarak görmesine ortam hazırlamaktadır.

İslam İşbirliği Teşkilatı'nın İran için bir başka önemi daha vardır. Özellikle İran'ın bölgedeki komşularını ve bunlarla yaşadığı sorunları göz önünde bulundurduğumuzda İran, Teşkilat içindeki Arap çoğunluğuna karşı Arap olmayan diğer Müslüman ülkelerle “Müslümanlık” gibi ortak değerler üzerinden yakınlaşmayı, diyalog kurmayı ve bunları sürdürmeyi hedeflemektedir. İran'ın Arap olmayan Müslüman ülkelerle Teşkilat içindeki yakın diyalogu ve ilişkisi, İran karşıtı Arap ülkelere karşı bir dengeleyici etki yapacağı düşünülmektedir.

İran'ın İslam İşbirliği Teşkilatı'na üyeliği, İslam dünyasını ilgilendiren bazı güvenlik konularında Müslüman ülkelere kendi pozisyonunu ve izlediği politikalarını anlatması, İslam ülke-

lerinden destek elde etmesi veya karşı çıkmasını engellemesi açısından önemlidir. İran, Filistin gibi bazı konuların savunucu rolünü üstlenerek Müslüman halklar nezdinde saygınlık kazanmayı, Müslüman ülkelerin de İran'a yönelik bakış açısını değiştirmeyi amaçlamaktadır.

Diğer taraftan İslam İşbirliği Teşkilatı, İran'ın rakibi Müslüman ülkelere, Teşkilat üzerinden İran'ın politikalarını eleştirme ve İran'a karşı siyasi baskı yapma olanağı da sağlamaktadır. 2019 yılında Mekke'de düzenlenen ve İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif'in katılmadığı zirvede Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı İbrahim el-Assaf, son yıllarda İran'ın yürüttüğü faaliyetlerden dolayı İran'ı suçlamış, Müslüman ülkelerin İran'a karşı her anlamda sağlam durması gerektiğini dile getirmiştir. El-Assaf, Körfez'de BAE'nin petrol tankerlerinin hedef alınması ve Yemen'de Husiler'in insansız hava aracıyla Suudi petrol boru hattına saldırmasının sorumlusunun İran olduğunu iddia ederek (Amerika'nın Sesi, 2019) Müslüman ülkelerin nazarında İran'ı suçlamıştır.

Dolayısıyla uluslararası sistem içinde ciddi bir yaptırım gücünden yoksun olan İslam İşbirliği Teşkilatı, İran dış ilişkileri açısından önemli yere sahip olsa da İran'ın politikalarından rahatsız olan aktörlere, bu rahatsızlıklarını Teşkilat üzerinden üyelerin tamamına daha kolay aktarma fırsatı da sunabilmektedir.

4. İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü Stratejisi

Şanghay İşbirliği Örgütü'nde İran, gözlemci üye konumundadır. Tam üye olması İran için jeopolitik bir başarı olacaktır. Afganistan ile Irak'ın işgal edildiği ve İran'ın da hedef hâline geldiği 2000'li yılların başlarında Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin desteğini almak için bu Örgüt'e üye olmanın büyük bir avantaj sağlayacağı beklentisi vardı (N.M. Mamedova, 2011, s. 31). Dolayısıyla İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne

üyelik çabaları siyasi, güvenlik ve stratejik faktörlerle ilgilidir. Böylelikle 2005'te Hindistan ve Pakistan'la birlikte İran, Şanghay İşbirliği Örgütü'nde gözlemci statüsünü elde etmiştir. Tam üyelik için ise çabalarını sürdürmektedir.

2001'de kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurucu ilkeleri olan terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılıkla mücadele İran'ın ülke içindeki güvenlik politikalarıyla da örtüşmektedir. İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne tam üye olması, sahip olduğu karmaşık etnik ve mezhepsel iç yapısı ve "ayrılıkçılık" gibi iç tehditlerle mücadele etmesinde uluslararası bir meşruiyet boyutu kazandıracaktır. 2000'ler boyunca dış müdahale riskleri, ülke içinde ayrılıkçı hareketleri tetiklediği gibi ayrılıkçı hareketler de dış müdahalelerin önünü açmıştır. Bu da İran'ın parçalanma riskini artırmıştır. İran, bu Örgüt'e üye olarak bu risklerin bir miktar azalmasını beklemektedir (N.M. Mamedova, 2011, s. 33).

Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliği İran'a aynı zamanda Rusya ve Çin gibi silah üreticisi ve ihracatçısı ülkelerle iş birliğini geliştirme fırsatı vermektedir. Bu üyeliğin İran'a kendi askeri sanayi komplekslerinin yetersiz kaldığı silahlı kuvvetlerinin modernizasyonuna ve yeniden yapılandırılmasına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Rusya ve Çin'le aynı örgüt içerisinde yer alması, bu ülkelerin İran'ın ihtiyaç duyduğu silah ve silah teknolojisi alımlarında ve bunların fiyatları konusunda daha makul davranacakları beklentisini yaratmaktadır.

İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üyeliğindeki en önemli hedeflerinden biri de stratejik çıkar elde etmektir. Şanghay İşbirliği Örgütü üye ülkelere yönelik olası dış müdahalelere karşı kalkan rolü görmektedir. Şanghay İşbirliği Örgütü, NATO ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü gibi bir kolektif savunma örgütü olmasa da üyelerinin çıkarlarını ve güvenliğini savunma noktasında işlevsiz kalacağı da düşü-

nülmemelidir. Böyle bir durumun yaşanmasına göz yumulması, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne olan güveni ortadan kaldıracığı için Örgüt'ün varlığını da anlamsızlaştıracaktır. Dolayısıyla İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü üyeliğinin, herhangi bir dış saldırıya karşı caydırıcı bir rol oynayacağı öngörülmektedir.

İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne tam üyelik amaçlarından bir diğeri de uluslararası ekonomik izolasyondan kurtulmaktır. Zengin enerji kaynaklarına sahip olan ancak nükleer programından dolayı yaptırımlara uğrayan İran öncelikle uluslararası enerji projeleri olmak üzere kendisine konulan sınırlamaların önüne geçmeye çalışmaktadır.

Enerji projelerinde yer alarak İran iki şeye ulaşmayı hedeflemektedir. Birincisi, Çin ve Hindistan gibi enerji tüketicisi ülkelerin iç pazarına ulaşarak bölgenin önemli enerji üretici ülkesi olmak, ikincisi ise Hazar havzası ülkeleriyle geliştireceği iş birliği sayesinde bölgenin enerji kaynaklarını, ülkesi üzerinden güneye ulaştırarak transit ülke konumuna gelmektir. Bu durumda İran, Hazar havzası enerji kaynaklarının akışını kontrol etme fırsatı yakalayacaktır. Her iki durumda da stratejik konumunu yükseltmiş ve uluslararası izolasyonun etkisini hafifletmiş olacaktır.

İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üyeliğinin sağlayacağı ekonomik-ticari olanaklardan bir diğeri de bu Örgüt çerçevesinde kurulmaya çalışılan ulaşım ağlarıdır. İran, bu Örgüt'e dahil olarak ülkesinin potansiyelini daha etkin kullanabilir. Çin'in ticareti ve malları için İran, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Orta Doğu'ya açılan "kapısı" olarak görülebilir. Diğer taraftan kapsamlı ulaşım altyapısı yatırımları, İran ekonomisine önemli ivme kazandıracığı gibi rekabet mallarının Orta Asya pazarına kolay ve güvenilir bir şekilde ulaşması için de olanak sağlayacaktır (Yuliya Kudryaşova, 2011).

Dolayısıyla da İran'ın genel olarak Şanghay

İşbirliği Örgütü'ne üyeliği sonrası elde edeceğini düşündüğü önemli çıkarlar söz konusudur. Ancak Şanghay İşbirliği Örgütü'yle ilgili kararları Örgüt'e üye aktörlerin daha çok kendi ulusal çıkarlarına uygun bir şekilde veriyor olmaları aynı zamanda yaptırımlar nedeniyle İran'ın "sorunlu bir devlet" imajını kazanmış olması ve üyelerin de İran'ın sorunlarını paylaşmak istememeleri, İran'ın gözlemci üyelikten çıkıp tam üye olmasını ve Örgüt'ü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasını zorlaştırmaktadır.

Sonuç

İran'ın Birleşmiş Milletler Örgütü, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü/OPEC, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi uluslararası siyasi ve ekonomik örgütlerde yer alması veya yakın ilişki içerisinde olarak üye ülkelerle iş birliği yapması öncelikli olarak İran'ın mevcut uluslararası sistemin kurallarını, gönüllü veya zorunlu olarak kabul ettiği anlamına gelmektedir. Aynı zamanda İran'ın bu örgütlerde yer alması İran'ın bir ulus-devlet olarak

hareket etmeye çalıştığını ve böyle davranmanın da ulusal çıkarlarına daha uygun olduğunu gördüğü anlamına gelmektedir. İran'ın bu örgütlerde yer alması hem meşruiyetini temellendirmesine hem de diğer ülkelerle iş birliği zemininin hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Diğer yandan uluslararası örgütler de İran'ın uluslararası genel siyasi kurallar çerçevesinde hareket etmesini beklemektedir. İran'ın bu örgütler içinde yer alması İran'ın dış politika hedefleri için fırsatlar sunarken aynı zamanda yine bu örgütler, İran'ın dış politika davranışlarına sınırlamalar getirmektedir. İran'ın dış politikadaki faaliyetleri ve özellikle Batı ülkelerinin bir bölümü ve komşu ülkelerinin bir kısmıyla yaşadığı sorunlar, İran'ın örgütler içindeki imajını da olumsuz etkilemektedir. Bu durumda İran hem temel ilkelerinden fazla taviz vermeden hem de bu kuruluşlardan tamamen dışlanmadan bir denge ilişkisi kurarak ideolojisi ile pragmatik dış politika yaklaşımını paralel sürdürmeye çalışmaktadır.

Kaynakça

- Akdevelioğlu, A. (2004). İran İslam Cumhuriyeti'nin Orta Asya ve Azerbaycan Politikaları. *Uluslararası İlişkiler*, 131.
- Amerika'nın Sesi. (2019). İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesi'nde İran Çağrısı. Erişim Adresi: <https://www.amerikaninsesi.com/a/islam-isbirligi-teskilati-zirvesinde-iran-uyarisi/4938539.html> [Erişim Tarihi: 08.02.2020]
- Askeroğlu, S. (2019). Petrolde İran-Rusya Çıkar Çatışması. Erişim Adresi: <https://iramcenter.org/petrolde-iran-rusya-cikar-catismasi/> [Erişim Tarihi: 07.02.2020]
- Budak. (2016). *Küresel Petrol Piyasasında Arz-Talep Rekabeti*. İstanbul: Bilgesam.
- Humeyni, İ. (2015). *Velâyet-i Fakih: İslam Devleti*. Tahran: Uluslararası İlişkiler Bürosu. Erişim Adresi: https://ankara.icro.ir/uploads/islamic_government.pdf [Erişim Tarihi: 05.02.2020]
- Kamu Denetçiliği Kurumu. (2019). Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü. Erişim Adresi: <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> [Erişim Tarihi: 05.02.2020]
- Lazaryan, N. O. (2019). *Obzor Mirovih Energetičeskih Rınkov: Rınok Nefti*. MİNFIN.
- N.M. Mamedova. (2011). İran i ŞOS. M. Arunova içinde, *ŞOS i Stranı Blijnego i Srednego Vostoka (k 10-letiyu Obrazovaniya ŞOS)* Moskova: İBV RAN.
- TRT Haber. (2019). İran, Petrol İhracatı İçin ABD Başkanlık Seçimlerini Bekliyor. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-petrol-ihracati-icin-abd-baskanlik-secimlerini-bekliyor-444776.html> [Erişim Tarihi: 02.02.2020]
- Yuliya Kudryaşova. (2011). Perspektivı Ekonomičeskogo i Političeskogo Vzaimodeystviya Gosudarstv-Çlenov ŞOS s İranom. Moskova, Rusya.

“Tanıtım nüshasıdır, para ile satılamaz.”
“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5’inci maddesinin
2’nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.”

Yazarın diğer eserleri...

Şanghay İşbirliği Örgütü İran'ın Güvenlik Garantisi Olabilir mi?

İran'ın İdlib Politikası

Süleymani'nin Ölümlünün Orta Doğu'ya ve Türk Dış Politikasına Etkisi

NATO'nun Rusya ve Suriye Yaklaşımı

Fırat'ın Doğusunda Stratejik Hesaplar

Barış Pınarı Harekâtı: Suriye Güç Denklemine Etkisi

Ankara Zirvesi: Diplomasinin Güvenliğe Etkisi

Diplomatik Pazarlık: İran'ın Nükleer Anlaşma'dan Çekilme Süreci

Yazarın diğer eserlerine ve daha fazlasına erişmek için www.iramcenter.org adresimizi ziyaret edebilirsiniz.
Online Versiyon: Yukarıda yer alan eserleri okumak için görsele tıklayabilirsiniz.

İRAM HAKKINDA

Yeni, bağımsız bir düşünce kuruluşu olan İran Araştırma Merkezi (İRAM), temel bir özelliğiyle ülkemizdeki diğer araştırma merkezlerinden farklılık göstermektedir. İRAM, yalnızca İran ve bağlantılı konular üzerine araştırmalar gerçekleştirmektedir. Ciddi bir kültürel ve tarihsel derinliğe sahip, Orta Doğu'daki siyasal etkinliği artan ve çok yönlü ilişkilere sahip olduğumuz komşu ülke İran ile ilgili konuları layığıyla inceleyebilmek zaruret haline gelmiştir. İRAM'ın ana hedefi kamuoyunun birincil kaynaklardan doğru ve kapsamlı bilgi ve analize ulaşmasını sağlamaktır. İran ile ilgili konularda çalışma yapan akademisyenler ve araştırmacılar için çeşitli eğitim ve araştırma imkânları sunmayı ve alanda çalışan kişiler için ortak bir platform olmayı amaçlamaktadır. İran iç ve dış politikaları, ekonomisi ve toplumsal-kültürel yapısı alanlarında üretilen bilgiler, iki ülke arasındaki ilişkileri ve anlayışı geliştirmeye de katkı sağlayacaktır. Merkezimiz İran'da, Orta Doğu'da ve Batı'daki bilgi birikimini ülkemize ve ülkemizdeki birikimi de dünya kamuoyuna taşıyacak kadroya sahiptir.

İran Araştırmaları Merkezi

Oğuzlar Mh. 1397. Sk. No: 14 06520 Balgat / Çankaya / Ankara / Türkiye

Tel: +90 312 284 55 02 - 03 Faks: +90 312 284 55 04

e-mail: info@iramcenter.org www.iramcenter.org

"Bu çalışmanın tüm telif hakları İran Araştırmaları Merkezi'ne (İRAM) aittir."